

Disiplinlerarası Bir Çalışma Alanı Olarak Edebiyat ve Hukuk İlişkisi

The relationship between literature and law as an interdisciplinary field of study

Öz

Can ŞAHİN*

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzincan, Türkiye, csahin@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8038-9906 ROR ID: ror.org/02h1e8605

Gönderilme Tarihi / Received Date

14.08.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date

06.10.2024

Yayın Tarihi / Publication Date

21.10.2024

Atıf/Citation: Şahin, C. (2024).

Disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak edebiyat ve hukuk ilişkisi,

Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 30, 225-236

doi.org/10.30767/diledeara.1533445

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme.

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review:

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support:

The author declared that this study has received no financial support

Copyright 2024

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayımlanan makalelerin telif hakları dergimize ait olup CC-BY-NC-ND lisansına uygun olarak açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

teded.org.tr | 2024

Bu çalışmada edebiyat ile hukukun kesişim noktalarına değinmek ve bu disiplinlerin ilişkili olduğu hususlara dikkati çekmek amaçlanmıştır. Çalışmanın çerçevesi doküman değerlendirme yöntemi üzerinden oluşturulmuştur. Alan yazında edebiyatın hukukla ya da diğer bilimlerle ilişkisi üzerine az sayıda bilimsel çalışmanın olması bu makalenin önemini arttırmaktadır.

Edebiyat, hukukçuların çalışmalarına nasıl yardımcı olabilir? Kurgudan elde edilen bilgiler hukukta nasıl kullanılır? Edebiyat hukuktan nasıl beslenir? Hukuki konular edebiyatta nasıl yer alır gibi soruların cevapları edebiyat hukuk ilişkisini ortaya koyar. Edebiyat ve hukuk disiplinleri arasındaki ilişkinin somut çıkarımlarla ortaya konulması bu disiplinlerin birbirlerinin imkânlarından yararlanmaları noktasında önemli katkılar sunarlar. Hukuk eğitiminde edebiyattan istifade edilmesinin doğru ve vicdani kararlar alınmasında etkili olacağı noktasında fikir birliği bulunmaktadır. Yargıçlar karar verirken kullanacakları prosedür ve teknikleri edebî kurgudan türetebilirler. Buna ek olarak edebiyat, bir metni algılama ve muhakeme etme yeteneğini artırır ve hukuki metinleri yorumlama melekelerini geliştirir. Edebî eserlere konu olan hukuki konular ve hukuksuzluklar, yargı mensuplarına yönelik eleştiriler, hukuksuzluklara karşı kamuoyu oluşmasına zemin hazırlar. Bu yönüyle edebî eserler, hem hukuktan beslenmesi hem de hukukçulara kılavuzluk rolüyle önemli bir işleve sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Disiplinlerarasılık, Edebiyat, Hukuk, Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat ve Hukuk İlişkisi.

Abstract

In this study, it is aimed to address the intersection points of literature and law and to draw attention to the issues related to these disciplines. The framework of the study is based on the document analysis method. The fact that there are few scientific studies on the relationship between literature and law or other sciences in the literature increases the importance of this article.

How can literature help the work of lawyers? How can the information obtained from fiction be used in law? How does literature feed from law? Answers to questions such as how legal issues take place in literature reveal the relationship between literature and law. The relationship between the disciplines of literature and law is revealed through concrete inferences, and these disciplines make important contributions in terms of benefiting from each other's possibilities. There is a consensus that utilising literature in legal education will be effective in making correct and conscientious decisions. Judges can derive the procedures and techniques they will use in making decisions from literary fiction. In addition, literature increases the ability to perceive and reason a text and improves the ability to interpret legal texts. Legal issues and unlawfulness that are the subject of literary works, criticisms against members of the judiciary prepare the ground for the formation of public opinion against unlawfulness. In this respect, literary works have an important function both by feeding on the law and by acting as a guide for jurists.

Keywords: Interdisciplinarity, Literature, Law, Comparative Literature, Relationship between Literature and Law.

Giriş ve teorik çerçeve

“Şairler dünyanın tanınmayan yasa koyucularıdır.”

Percy Bysshe Shelley

Disiplinlerarasılık, akademik çalışma alanlarını ortak noktada buluşturarak sınırları ortadan kaldırmaya çalışır. Disiplinlerarası araştırmalarda bilim dalları rakip değil, müttefikler ve hepsi anlam üretme mekanizmalarını özgün bir şekilde aydınlatmaya yardımcı olurlar. Disiplinlerarası çalışmalar aracılığıyla hukuk ve diğer disiplinler arasında bağlantı kurulabilir. Hukukun farklı bir disiplinle birlikte tamamen yeni bir disiplinin temelini oluşturabileceği fikri 1960’lı yıllarda gündeme gelmeye başlamıştır. Hukuka disiplinlerarası yaklaşımların temeli, her bir disiplinin akademik ve akademik olmayan çevrelerde ötekine etkin bir şekilde katkıda bulunma yeteneğine ve hukuk biliminin sadece kendi terimleriyle değil diğer disiplinlerin yöntem veya içerikleriyle anlaşılması gerektiği fikrine dayanır.

Hukuk, toplumun genel yararını veya bireylerin ve toplumun ortak iyiliğini sağlamak amacı ile konulan, kamu gücü ile desteklenen kurallar bütünü olarak tanımlanır (Gözübüyük, 2001: 5). Hukukun amacı gerek bireysel gerek toplumsal çıkar çatışmalarını gidermek, bunları dengeli bir hâle getirmek suretiyle toplumun düzenini sağlamaktır (Gözübüyük, 2001: 18). Hukuk, temelinde toplumsaldır; toplumun dışında bir hukuk düşünülemez (Gözübüyük, 2001: 20). Hukuk, insanların bütün davranışlarında hukuka uymalarını, hukuka aykırı davranışlardan kaçınmalarını gerektirir (Aybay ve Aybay, 2008: 43). Kişi hukuk kurallarına kendi isteğiyle uymazsa devletçe uymaya zorlanabilir. Bu bağlamda hukuk toplumdaki güç ve kaynakların dağılımı için gerekli olan resmi, meşru süreçlerle doğrudan ilgilidir. Hukuk kuralları ya belirli bir şeyin yapılmasını emreder ya belirli bir şeyin yapılmasını yasaklar ya da belirli bir şeyin yapılmasına izin veya yetki verir. Diğer bir ifadeyle hukuk kuralları daima, emir, yasak, izin veya yetki içeren kurallardır (Gözler, 2017: 25). Toparlayıcı bir tanım olarak hukuk kuralı, beşeri irade tarafından konulan, beşeri davranışları düzenleyen cebir ile müeyyidelenirilmiş emir, yasak ve izinlerdir (Gözler, 2017: 34).

Hukuk, normlar alanına aittir. Hukuk kuralları, toplumun doğru gördüğü ahlâki içerikleri, değerleri veya fikirleri ihtiva eder ve etik boyutu hukuku şekillendirmede belirgindir. Dolayısıyla hukuk, ifadesini kamusal alanda bulur ve varlığı, toplum tarafından kabul edilmesine bağlıdır. Hukuk soyut biçimine rağmen toplumsal ilişkilere ve düzenin işleyişine müdahale eden bir araçtır. Tam da bu noktada hukukun muhataplarını yasal düzenleme ve yasal prosedürlerin doğruluğuna ikna etmesi beklenir.

Edebiyat ve hukuk disiplinleri arasındaki sınırların varlığı: Edebiyat ve hukuk disiplinleri üç temel noktada farklılık arz eder: I. Zihinsel yaratım süreci ve tesislerin kullanımı, II. İş ürünü veya çıktısı, III. Hukukun varoluş nedenine karşı sanat (Duong, 2005: 2).

Hukuk araçsaldır, analitiktir, rasyoneldir, duygusal değildir, mekaniktir ve ciddi anlamda doktrinerdir. Hukuk gerçekliği kodlar, edebiyat uzlaşmaları sorgular. Hukuk, yasal kesinliği garanti eder, edebiyat rahatsız eder. Hukuk, tüzel kişilerle edebiyat karakterlerle ilgilenir. Hukuk genelleştirir ve yasaları herkes için yapar, edebiyat evrensele ulaştıran tekil olanın alanıdır (Duplat, 2011: 112).

Edebiyatçı, kurgusal düzlemde “sanki” der, hukukçu, kurduğu düzenin hem gerçekliğini hem de zorunluluğunu vurgulayarak “böyledir” cevabını verir. Edebiyat olasılıklara kapı aralarken hukuk üzerinde anlaşmaya varılan nitelikler ağı aracılığıyla gerçekliği kodlar, onu yükümlülükler ve

yasaklar sistemi içine alır. Edebiyat “komedi” ve “alay” gibi yöntemlerle uzlaşmaları sarsar, kesinlikleri askıya alır, ihtimallere meydan verir. Hukuk, en fazla önem verdiği “hukuki kesinlik” adına uymaya çalıştığı seçimleri belirler. Karşıt görüşler arasında karar verir, karşıt iddialar arasında hiyerarşi kurar. Bu tür kısıtlamaları olmayan edebiyat, sürprizler yapar, şaşırtır, hayrete düşürür, rahatsız eder. Edebiyat, geleneksel olan bir gerçekliğe ilişkin en beklenmedik yaratıcı varyasyonları üretmede özgürdür. Edebiyat, bakış açılarını tersine çevirme ve yeni gerçeklikler olmasa da yeni perspektifler sunma potansiyeline sahiptir. Hukuk genellilik ve soyutlama kaydında, edebiyat özelde ve somutta konuşlanır.

Yazar yanlış olduğuna emin olduğu bir bilgiyi doğruymuş gibi aktarabilir ve okuyucu da okuduklarını doğru kabul edebilir. Hukuk, kurgusal söylemlerin karşısında apriori konumlanmışır çünkü hukuki gerçeklik “tartışılmaz bir gerçek” olarak kendini konumlandırır. Yani edebiyat yarılsama, hukuk gerçeklik üretir (Ségur, 2017: 110).

Hukuk ve edebiyat arasında diğer bir ayırt edici ölçüt “estetik” nosyondur. Edebî kurgu, çoğunlukla somut olarak ifadesini bulan ve nesnel olmayan bir gerçekliği temsil eden zihinsel bir faaliyettir.

Edebiyat, kurgulamalar yoluyla metinleri yaratır ve tek bir gerçekliği kabul etmez. Dahası gerçekliği tartışmaya açar; kurumları ve toplumu yeniden icat eder ve canlandırdığı karakterlerin tekilliğini görünür kılar. Hukuk ise akli hareket ederek toplumsal yaşama kurallar getirir ve bu kurallara uyulmasını bekler (Ségur, 2017: 111).

Hukuk, analitiktir; duygusallığa yer olmayan ve kurallardan oluşmuş bir disiplindir. Edebiyat ise tam tersi duygusal ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Edebiyat sürekli yeni söylemler üreterek anlık ve serbest hareket eden deneyimler sunar; hukuk ise belirli bir mantık çerçevesinde ve rasyonel hareket eder.

Hukuktan farklı olarak edebiyat tek bir nesnel gerçeği veya tek bir doğru cevabı tanımlamaya çalışmaz. Hukuk aklidir, edebiyat duygusaldır; hukuk söyler; edebiyat gösterir; hukuk rasyonalize eder, edebiyat hissettirir; hukuk kesinlik verir, edebiyat olasılıklar üretir. Edebiyatçılar hissi yaklaşımla duygularını okurlara duyumsatırken hukukçular rasyonel ve akli hareket ederek çıkarımlarda bulunur. Edebiyatta soyutlama, yaratıcılık ve betimleme esastır; hukuk ise netliğe yönelir. Edebiyat normatif değildir; oysa hukuk düzendir (Škop 2015: 7).

Edebiyat ve hukuk disiplinleri arasındaki sınırların aşılması: Hem hukuk hem de edebiyat linguistik faaliyetlerdir ve her ikisinin de hammaddesi dildir. Hukuk kelimelerle üretilir ve kelimelerle yeniden inşa edilir. Hem edebiyat hem hukuk kelimelerin ve dilin kullanımına bağlı olarak etkili veya etkisiz olabilirler. Hammaddesi dil olan, dille ve dilde mümkün olan hukukta kesin ve tek anlamlı bir yasa metni arayışı, sosyal düzensizliğe ve politik rölativizme karşı bir önlemdir (Demir, 2015: 49).

Hem edebiyat hem de hukuk çeşitli metin türleri üretir. Hukukun temel içerikleri bir metin aracılığıyla aktarılır. Hukukun üstünlüğünü esas alan modern Avrupa devletleri yazılı hukuka (metne) dayanmaktadır. Bu nedenle hukukçunun bir metni anlayabilmesi, onu gerçeklikle bağdaştırabilmesi ve bazı durumlarda onu eyleme dönüştürebilmesi çok önemlidir (Škop 2015: 7). Her iki disiplin de hakların savunulması, hukuksuzlukların önüne geçilmesi ve sosyal reform için etkili araçlardır. Hukuk, insan doğasını ve toplumu keşfetmesi noktasında edebiyatçıya zengin bir malzeme ve kaynak sunar. Her iki disiplin de toplumu daha yaşanır kılmayı amaçlarken edebiyat

bu amacı gerçekleştirmek için soyut bir dünya kurgular; hukuk ise bu amacını somut ve iyi tanımlanmış bir yapı aracılığıyla ortaya koyar. Edebiyat, ister düzyazı ister şiirle olsun hukuki konuları tartışma aracı olarak işsel bir değere sahiptir. Edebiyat hukukun merkezinde yer alan suç, ceza, adalet gibi kavramların insana bakan yönünü anlatı yoluyla görünür kılar.

Hukuk yönlendirici bir güce sahipken edebiyat yönlendirici bir biçime dönüşebilir. Örneğin Antik Yunan’da trajedilerin sahnelenmesi şehrin yasalarını halka hatırlatmaya ve toplumdaki olası veya mevcut çatışmalara çözümler sunmaya yönelik sivil faaliyetler olması gibi (Duplat, 2011: 112).

Edebiyat ile hukuk arasındaki ilişkinin mihenk taşı “etik” konusudur. Edebiyat, öğretici konuşmalardan kaçınır ve zihinsel kodlarımızı, kalıp yargılarımızı etkili bir sorgulamaya tabi tutar (Ost, 2015: 29). Edebiyat ve hukuk ortaklığının en net alanı etik söylemdir (Heald, 2009: 25). Hukuk ve edebiyata etik yaklaşım, edebiyatın insanları dönüştürebileceği ve okuduğumuz edebî bir eserin hayatımızı değiştirebileceği varsayımından doğar. Aynı şekilde değerler olmadan hukuk hiçbir anlam ifade etmez.

James Boyd White’a göre edebiyat sadece hukuk eğitiminin değil aynı zamanda tüm hukuk biliminin doğal bir parçası hâline gelmelidir. Boyd’a göre hukuk ve edebiyat benzer bir yorumlama yöntemiyle birbirine bağlıdır ve bir metnin hukuki bir metin mi yoksa kurgusal bir metin mi olduğu önemli değildir (şkop 2015: 16).

Retorik sanatı açısından edebiyat ve hukuk: Dil aracılığıyla var olan edebiyat, kurgusal düzlemi ve sembolik anlamlar dünyası ile en geniş şekilde ikna etme, meşru gösterme, aynı sebeplerle defalarca yeniden üretilebilme kabiliyetlerine sahiptir (Argunşah, 2010: 124). şiir ya da dram gibi hukuk da bir ikna sanatıdır ve ikna yöntemlerinden ve araçlarından yararlanır (Cormack, 2013: 80). Hukuk, hukuki bir metni aktarma ve muhatabını görüşlerine ikna etmeyi gerektirdiği için retorik sanatı ile ilişkilendirilebilir. Aristoteles’e göre “retorik” ile “avukatlık” eşanlama gelen ikna sanatlarıdır. Platon’a göre retorik, hukuki görüşlerin kavranması, anlaşılması, şekillendirilmesi ve dolayısıyla yorumlanmasına katkı sağlayabilir. Onlar, retoriği kullanması yönüyle edebiyat ve hukukun örtüştüğünü düşünürler (Duong, 2015: 6).

Retoriğin hukuk bilimi bağlamında kullanılmasında içkin olan ikna kabiliyeti sosyal aktivizmi harekete geçirmeye ve teşvik etmeye yargı mensuplarını ve yasa koyucuları etkilemeye yardımcı olur. Hukuk ancak uygulandığı ve anlamını onun aracılığıyla elde ettiği kültürle ilintilidir. Bu sadece metinle ilgili değil aynı zamanda kültürle ilgili ortaya çıkan anlamıyla da ilgilidir. Bir hukuk metninin doğru anlaşılmasının yöntemlerini belirlemek gerekir. Metnin hitap ettiği kitlenin veya topluluğun beklentilerini karşılayacak şekilde oluşturulması gerekir (şkop, 2015: 11).

Hukuku konu edinen Dünya edebiyatı: Corneille, Molière, Tolstoy, Dickens, Walter Scott, Proust, Flaubert, Balzac, Hugo, Goethe, Kafka gibi dünya edebiyatının önemli yazarları hukuk eğitimi almışlar, dahası Kafka gibi bazı yazarlar tüm yaşamları boyunca avukat olarak çalışmıştır. Yunan trajedi yazarları, Dostoyevski, Melville, Cervantes, Camus, Kafka ve güntümüzün birçok yazarı da dâhil olmak üzere dünya edebiyatından birçok yazar hukuki konuları eserlerine konu edinmiştir.¹ Edebiyat hukukun, gücün ve adaletin doğasını ve işlevini sorguladığında hukuk ile

1 Harper Lee, *Bülbülü Öldürmek*, *Tespah Ağacının Gölgesinde*; Truman Capote, *Soğukkanlılık*; Chares Dickens, *Kasvetli Ev*; Franz Kafka, *Dönüřüm*; Thomas Moore, *Ütopya*; Tomasso Campenalla, *Güneř Ülkesi*; C. P. Gilman, *Kadınlar Ülkesi*; Gabriel Marquez, *Kırmızı Pazartesi*; Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*; George Orwell, *1984*, *Hayvan Çiftliği*; Herman Melville, *Kätip Bartleby*; Ursula Le Guin, *Milksüzler*, *Bağışlanmanın Dört Yolu*, *Karanlığın Son Eli*; William Golding,

edebiyat daha da yakınlaşır. Edebî eserler, özellikle yargı kurumlarının nitelikleri ve eksiklikleri üzerine bir yansımaya yol açar.

Edebî metinlerde yer alan metinler arası işaret ve göndermeler okuyucuyu doğrudan veya dolaylı olarak hukukun metinsel dünyasına götürür. Sophokles'in *Antigone*'u, Aeschylus'un *Eumenidler*'i, Goethe'nin *Faust*'u, Defoe'nun *Robinson Crusoe*'u, Orwell'ın *1984*'ü, Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı, Golding'in *Sineklerin Tanrısı*, Shakespeare'in *Venedik Taciri*, Melville'in *Billy Budd*'u, Camus'nün *Yabancı*'sı hukuki konuların önemli yer tuttuğu eserlerdir. Sophokles'in *Antigone* trajedisinde baskıya ve sivil itaatsizliğe direniş, Goethe'nin *Faust* eserinde sözleşme hukuku, Defoe'nun *Robinson Crusoe* eserinde özel mülkiyet hakkı, Shakespeare'in *III. Richard* oyununda "kralın iki bedeni" doktrini işlenir.

Foucault, *Kral Oidipus*'u, "Yunan hukuk tarihinin özeti" olarak değerlendirir ve Sophokles'in bazı oyunlarını özellikle de halkın yargılama ve adalet sağlama hakkını elde ettiği ve bunu hak sahiplerinin aleyhine çevirebildiği sürecin öyküsü olan *Antigone* ve *Elektra*'yı hukuk tarihinin bir tür teatral ritüelleşmesi olarak okur. Dram olarak sahnelenen bu oyunlar Yunan demokrasisinin yayılmasına en önemli katkıyı sunmuştur. (Nagy, 2012: 64).

Bazı edebî eserler karakterler ve kurgu aracılığıyla bizi yargı kurumuna eleştirel yaklaşıma davet eder: Hugo'nun *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* eserinde ölüm cezası, Kafka'nın *Dava* romanında yargılanma hakkının ihlali gibi. Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* adlı eseri siyaset, din, adalet, yargı ve hukuk arasındaki ilişkileri sorgulayan bir fikir romanıdır. Camus'nün *Yabancı*'sındaki Meursault, savunan ve savaşıyan yanlış yönlendirilmiş retoriğin hukuk danışmanıdır. Gogol'un *Müfettiş* ve İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in *Öyküsü* eserlerinde sıradan vatandaşların yasal ve idari sistemin olumsuzlukları karşısındaki durumları hicvedilir. Gogol bu eserlerinde yolsuzluğun zorlu mahkeme süreçlerinin ve otorite konumundaki hiyerarşinin toplumun yasal ve politik iklimini nasıl etkilediğini göstermek için alaycı bir dil kullanır. Tolstoy'un *Ivan İlyiç'in Ölümü* adlı romanının orta sınıfa mensup, başarılı bir kariyere sahip hukukçu başkarakteri Ivan İlyiç zamanla toplumsal beklentilere uyma ve sosyal statüsünü koruma noktasında çelişkiye düşer ve birtakım kaygılar yaşar.

Görüldüğü gibi Antik Yunan'dan günümüze birçok önemli yazar bazı eserlerinde hukuku konu edinmişler ve kurgusal yönden de başarılı kabul edilen bu eserlerde konu kurgudan daha önemli hâle gelmiş ve eseri ilgi çekici kılmıştır.

Akademik çalışma alanı olarak edebiyat ve hukuk: Hukuk ile edebiyat disiplinlerinin ortaklığı yeni bir fenomen değildir. "Hukuk ve edebiyat" çalışmaları Benjamin Nathan Cardozo'nun 1920'lerdeki öncü çalışmasından sonra 1970'lerin ortalarında ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış ve bugün Avrupa'da birçok üniversitenin akademik çalışma sahasına dâhil edilmiştir (Séгур, 2017: 112). Cardozo, 1925'te hukuki görüşleri daha etkin bir şekilde aktarmak için edebî araçların kullanılması fikrini ortaya atar. James Boyd White 1973'te hukuk eğitimi alan öğrenciler için edebiyat yoluyla hukuk metinlerini anlamının yeni bir yöntemini öğretmeyi amaç-

Sineklerin Tanrısı; Albert Camus, *Yabancı, Veba*; Jose Saramago, *Körlük*; Ariel Dorfman, *Ölüm ve Bakire*; J. M. Coetzee, *Barbarları Beklerken, Utanç*; Ian McEvan, *Çocuk Yasası*; Heinrich Von Kleist, *Michael Kohlhaas*; Margaret Atwood, *Damuzluk Kızın Öyküsü*; Bernard Schlink, *Okuyucu*; Kazuo Ishiguro, *Beni Asla Bırakma*; Naomi Alderman, *Güç*; Toni Morrison, *Sevilen*; Katharine Burdekin, *Swastika Geceleri*; Octavia E. Butler, *Yakın*; Christoph Martin Wieland, *Abderrahlar- Eşeğin Gölgesi Davası*; Stefan Zweig, *Vicdan Zorbalığı Karşı, Yıldızın Parlattığı Anlar*.

ladığı, modern Amerikan hukuk ve edebiyat çalışmalarının başlangıcı kabul edilen ve iki disiplin arasında farklılıklar, analogiler, benzerlikler üzerine tartışma başlatan *The Legal Imagination*² adlı eserini yayımlar (Thompson, 2012: 1). White'ın bu eseri modern hukuk ve edebiyat çalışmalarının en önemli metinleri arasındadır (Hursh 2013: 15).

Edebiyat ve hukuk çalışmalarına en fazla katkıda bulunanlardan biri olan Richard H. Weisberg, edebî eserlerde hukukun yakın analizinin hukuka ve hukukun uygulanmasına yönelik önemli “yapısal kavrayışlar” sağlayabileceğini savunarak edebiyat ve hukuk düşünce okulunu geliştirmiştir. Bu yolla hukukun genellikle göz ardı edilen, vurgulanmayan, yanlış yorumlanan veya yalnızca hukuk metnlerinin incelenmesiyle ulaşılamayan yönlerinin öne çıkarılabileceğini iddia eder.

Hukuk ve edebiyat hareketinin çağdaş tarihini yazan ilk yazarlar arasında kabul edilen John Wigmore³ (Şkop, 2015: 12) hukukçuların edebî eserlerden hareketle insan doğasını anlayabileceğini savunur. Kanada'nın Montreal şehrinde yer alan McGill Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve İngiliz Çalışmaları birimi işbirliğiyle her yıl düzenlenen kurgu bir mahkeme ile bir grup hukuk ve edebiyat öğrencisine hayali bir davayı yalnızca Shakespeare külliyatını kullanılarak tartışma ve yargılama şeklinde mahkeme oturumları düzenlenmektedir (Ost, 2017: 252). Shakespeare'in oyunlarının hukuki bir kaynak olarak ele alınması suretiyle düzenlenen farazi mahkemelerle o dönemin ruhu yeniden keşfedilmekte ve yıldan yıla Londra'daki “The Inns of Court”un bir parçası olarak “Shakespeare hukuku” oluşmaktadır (Ost, 2015: 12).

Hukuk ve edebiyat disiplinlerinin ilişkisine dair iki görüş öne çıkar: Edebiyatta hukuk ve edebiyat olarak hukuk.

Edebiyatta hukuk ya da edebiyat yoluyla hukuk: “Edebiyatta hukuk” yaklaşımı, hukukun edebiyattaki temsilini inceler. Edebiyatta hukuk, edebî eserlerde hukukun ve hukuksal konuların tasvirine ve hukuk sisteminin altında yatan adalet ve güç konularının nasıl ele alınacağı meselelerine odaklanır. Hukukçu bir siyasetçi ya da kuram yazarı tezlerini geniş kitlelere ulaştırmak ve kamuoyu oluşturmak amacıyla fikir ve hipotezlerini edebî bir kurgu ile aktarmayı tercih edebilir (Ost, 2015: 14). Hukuk alanında bir siyasetçi ya da kuram yazarının, bir davayı savunmak ve böylece tezlerinin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamak için edebî imkânları kullandığı durumlar vardır. Buna Voltaire'in rejimin suistimallerini ifşa için kaleme aldığı edebî eserler ve parlamenterlik yapan Victor Hugo'nun ölüm cezasının kaldırılması için yürüttüğü siyasi ve hukuki mücadelenin edebiyata aktarımı olan *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* ile *Claude Gueux* eserleri örnek verilebilir.

Edebiyatta hukuk, yasaların ve yasal kurumların edebî eserlerde büyük ölçüde adalet ve hakkaniyet merceğinden tasvir edilme biçimini belirlemeye ve değerlendirmeye odaklanır. Bu, ilk olarak Eskiçağ veya Ortaçağ hukuk sisteminin nasıl işlediğine dair bir değerlendirmeyi içerdiği için bir hukuk tarihi perspektifi sunar. İkincisi, modern hukuk ve adalet sisteminin nasıl ortaya çıktığını anlamaya yardımcı olur.

Edebiyatta hukuk, yasal gücün kötüye kullanılma olasılıklarına dikkat çekmek ve kurgusal bir anlatı aracılığıyla bir yasanın uygulanabilirliğini değerlendirmek için kullanılır. Edebiyat, hukuk eleştirisi yapar; ancak aynı zamanda olumlu değerlendirmelere katkıda bulunabilir.

2 James Boyd White, “The Legal Imagination”, University of Chicago Press, United States of America, 1985; Musante, above n 5, at 858-860.

3 John H. Wigmore, “A List of Legal Novels”, *Illinois Law Review*, Vol. 2, No. 9, 1907-1908 (574-593).

Edebî eserler, bilhassa da hukuki bir problem veya çatışma üzerinde yoğunlaşan tahkiyeler, hukukun doğası yahut hukukun ne'liği üzerine klâsik hukuk incelemelerinin rutininde kolayca iskanabilecek konular üzerinde düşünmemizi sağlar (Demir, 2015: 47).

Bazı yazarlar edebiyatın hukuktan ödünç aldığı konu, fikir ve senaryoların hukuksal karakterini korumadığını, edebiyatın hukuku yanlış bir şekilde tasvir ettiğini ve edebiyatın hukuku yalnızca kendi amacı doğrultusunda kullandığını iddia eder. Richard Posner, hukuki meseleleri konu edinen birçok romanın genellikle toplumsal meselelere odaklandığını ve hukukun yalnızca arka planda işlediğini yazar. Edebiyatın hukuka odaklanıyor gibi görünüp nihayetinde hukuku yalnızca bir araç olarak kullanarak diğer sosyal kaygıları ifade ettiğini belirtir (Thompson, 2012: 14).

Edebiyat olarak hukuk: “Edebiyat olarak hukuk”, hukuki metinleri daha iyi anlamak için edebî kavram ve teknikleri kullanarak hukuki metinlerin yorumuna odaklanır. Edebiyat olarak hukuk, hukuki görüş ve argümanları edebî bir perspektifle inceler. Edebiyat olarak hukuk, hukuki metinlerdeki anlamın tıpkı başka edebî metinlerde olduğu gibi yalnızca yorum aracılığıyla keşfedebileceğini ve bu yorumun da ancak edebî teknikler kullanılarak mümkün olabileceğini savunur. Bu yaklaşım hukuki akıl yürütmeyi, hukuk dilini, hukukun yapısını, işleyişini ve hukuki argümanların retoriklerini anlamamıza önemli katkılar sunar. Edebiyat olarak hukuk, hem hukukun insanlık durumunu nasıl yorumladığını hem de hayatın içinde insanların kendi eylemleriyle kendi düşüncelerini nasıl eşleştirdiklerini kavramamıza yardım eder (Demir, 2015: 48).

Edebiyat olarak hukuk yaklaşımının temel mantığı mevzuat, kanun, yönetmelik ve mahkeme kararlarını içeren hukuki metinleri analiz etmek ve yorumlamak için popüler edebî eleştiri tekniklerini kullanmaktır. Derrida ve Foucault'nun çalışmalarında hukuk ayrı bir “edebî tür” olarak ele alınmıştır. Hukuki metinlere uygulanabilecek en popüler edebî eleştiri kuramı yapısökümdür. Edebî metinleri eleştirmek için de kullanılan yapısökümcü pratikte iki temel unsur vardır: Birincisi metni yaratıcısından ya da yazarından ayırmak ya da özgürleştirmek, ikincisi metin içindeki hiyerarşiler. Yapısöküm yöntemi, ilk olarak bir metin içindeki her karşıt ya da çelişkili duruşun, o metin içindeki değerlerin bir tür önceliklendirme biçimine dayandığını saptamak için kullanılabilir. Hiyerarşileri tersine çevirmek için böyle bir metnin yapısını bozarak mantıksal sonucu, bu önceliklendirmenin eşit derecede kabul edilebilir bir değerine göre bir değere sahip olduğunu ortaya çıkarır. Yapısöküm yoluyla, neyin ahlaki ve etik olduğuna dair kavramlarımız dinamik olarak değiştirilir.

Hiç şüphe yok ki edebiyat, anlatı algısını arttırmak ve meseleleri ikna edici bir tarzda aktarmak için hukukçulara geniş imkânlar sunar. Metin oluşturma ve onu yorumlama becerisi edebiyatın hukuka kazanımları olarak kabul edilebilir. Hukukçu hukuki bir metni, edebiyat eleştirmeniyle aynı analitik tarzda okumalı, metnin arkasında ne olduğunu belirlemeli ve bu bilgiyi kullanabilmelidir. Tüm bunlar bizi edebiyatın hukuka hizmet edebileceği sonucuna götürür.

Hukuku konu edinen edebiyatın kamuoyu oluşturma işlevi: Toplumsal işlevinin bilincinde ve toplumu dönüştürmenin bir aracı olan edebiyat ile siyaset arasında var olan bağın doruk noktasını “adanmış edebiyat” fikri oluşturur. Tüm edebiyat, siyasallaşmasa bile siyasaldır. Victor Hugo, *Sefiller* adlı romanında “tüm sosyal kurumları havaya uçurmayı” amaçlamıştı. Aynı şekilde Jean Paul Sartre, kelimelerin “dolu tabancalar” olduğunu hatırlattı (Ségur 2017: 111). Hukuk ve edebiyat, toplumun aynası olma rolünü paylaşırlar: Edebî eserler okura hukuki konular sunar, hukuk da onları bünyesinde taşımak suretiyle belirli sosyal değerleri yansıtır.

XVIII. yüzyılda Daniel Defoe'nun *Moll Flanders* (1722) ve John Gay'in *Dilenci Operası*'nda (1728) olduğu gibi suçluluğu belirsiz bir şekilde ele alan, anlatsal olarak karmaşık hikâyeler kaleme alınmıştır. XVIII. yüzyılda ceza hukuku kurumlarını ve idaresini açıkça hicveden yeni edebî biçimler ortaya çıkmıştır. Örneğin Henry Fielding Joseph Andrews (1742) ve Tom Jones (1749) romanlarında idam cezalarına, yasal kurumlara ve hukukçulara eleştiriler yöneltilir. Suç ve suçluluğa ilişkin toplumsal algıları harekete geçirme işlevini yerine getiren bu eserler, köle ticaretinin sonlandırılmasını, hapisanelerin dönüştürülmesini ve suç davalarında sanıklara avukat sağlanmasını amaçlayan daha geniş reform hareketlerini tamamlayan diğer edebî çabalarla ilişkilendirilebilir. Hukukçular nezdinde edebiyata olan bu ilgi, kurgunun hukuki çatışmaları dramatize etme ve hukuki argümanları karakterin duygusal gücüyle pekiştirme yeteneğinden kaynaklanır (Stern, 2014: 120).

Hukuki davaların yazarların edebî üretimleri üzerindeki etkisi burada ek bir düşünce hattı oluşturabilir. Edebiyat nihayetinde toplum ve kurumların harekete geçirilmesi veya davanın tartışılması bakımından hukuka müsamaha gösterilip göstermediğini ölçmeye yarayan bir araçtır. Edebî eser hukuk ve kurumlar üzerine bir söylem biçimi olarak ele alınabiliyorsa yazar da bu temalar üzerine yapılan tartışmalarda muhatap olarak kabul edilebilir.

Sophokles'ten Dostoyevski'ye, Shakespeare'den Kafka'ya Kleist'ten Camus'ya edebiyat, hukuksal olgu ve pratikleri sorgulamaktan asla vazgeçmemiştir. Hukuku etkileyen, hukuktan etkilenen ancak hukukun yaratıcısı olmayan edebî metinler, hukuki konuları estetik tarzda uyarlamakla hukuku yönlendirebilir.

Hukukçulara ve hukuk eleştirisine katkıları bağlamında edebiyat: Edebiyat, hukukçular için önemli bir öğretim aracıdır. Peki, edebî kurgudan elde edilen bilgiler hukukta nasıl kullanılabilir?

Edebiyat, hukuki bir metni algılama ve yorumlama kabiliyetini geliştirir. Ayrıca edebiyat, hukuki argümanlarda kullanılacak araçlar sunar. Bir hukukçu edebî eserleri okuyarak gerçekliği tanımlama ve anlatma yeteneğini geliştirebilir. Hukukçular edebî eserlerdeki hukuki meseleleri analiz ederek ve eleştirel teoriyi hukuki metinlere uygulayarak toplumu kontrol eden sistemler hakkında derinlemesine bilgi sahibi olabilirler. Dworkin'in dediği gibi hukuki kavrayışımızı ancak başka bilgi sahalarından bilhassa da edebiyattan derlediğimiz yorumları hukuki yorumla harmanlayarak derinleştirebiliriz. Çünkü hukuki muhayyile her zaman edebî bir muhayyiledir (Demir 2015: 47).

Edebî metinlerdeki diyalektik yöntem ve yakın analitik okuma sayesinde gerekli avukatlık becerileri kazandırabilir. Edebiyat sadece önemli değerlerin daha derinden anlaşılmasını sağlamakla kalmaz aynı zamanda bu fikirlerin hukukçuların mesleki kararlarını etkileyebileceği konusunda derin bir farkındalığı tetikler.

Edebiyat, hukukçuların davalarını savunmaları için önemli olan retorik sanatı, etik duruş ve empati kabiliyeti edinmelerine olanak sağlar (Duplat, 2011: 112). Hukukçuların edebî yöntemler hakkında bilgi sahibi olmaları ve edebî metinleri okumaları hem yazılı ve sözlü üslubun geliştirilmesi, dinleme ve diyalog yeteneği gibi teknik becerileri kazanmalarına hem de hukuk mesleği için gerekli olan etik hassasiyetlerini gelişmelerine yardımcı olur (Ost, 2015: 6).

Tzvetan Todorov'un "insanın deneysel laboratuvarı" olarak nitelendirdiği edebiyatın okuyucuya kazandırdığı etik davranışların yanı sıra edebî kurgu, hukukçunun tekil vakadan genelleştirilebilir kurala geçiş yapmasına yardımcı olur. Kant'ın klasik tümdengelimli yargının aksine

“yansıtıcı yargı” dediği, vakadan kritere tekilden genele bu tür bir sıçramanın ancak “örneklerle” veya “ilham verici hikâyelere” bağlı olduğunu savunur (Ost, 2017: 259).

Edebiyat sürekli olarak alternatif yaşamları ve alternatif gerçeklikleri deneyimlememizi sağlar ve okuyucuda kahramanın dünyasıyla bir birliktelik duygusu yaratır. Bu yönüyle edebiyat, adalet, ahlak ve benzerlerine karşı tutumlarımızı kontrol eden “normatif sosyal güç” olarak nitelendirilebilir.

Benjamin Cardozo, edebî eserlerin kompozisyonun yanı sıra anlatı yeteneğini de geliştirebileceğine dikkati çeker. Cardozo’ya göre edebiyat bilgisinin önemli olmasının bir başka nedeni de hukuki kararların ikna ediciliğinde yatmaktadır. Bir yargıç, kararını oluştururken belirli bir gerçeklik imajı yaratmalıdır. Hukuki bir karar ikna edici bir güce sahip olmalıdır (Cardozo, 1939: 492-493). Bunlar bir yargıcın edebî kurgudan edinebileceği kazanımlardır. Yargıçlar, kararlarını oluştururken kullanacakları prosedür ve teknikleri edebî kurgudan elde edebilirler. Cardozo, yargı kararlarının açık bir şekilde düzenlenmesini, anlaşılabilirliğini sağlayacak belirli bir gerekçeler mimarisi veya “fikirler mimarisi” geliştirmeye çalışır. Hâkim, avukat ve diğer hukuk mesleği mensupları, edebî yeteneklerini geliştirdikleri ölçüde ikna edici olabilirler (Cardozo, 1939: 503).

Edebiyat duygu ve düşünceleri aktarmak için retorik kullanır. Retorik, okuyucuda birtakım duygu ve düşünceleri uyandırabilir ve bu duygu ve düşünceler gerçeklik algısı yaratarak okuyucuları sosyal aktivizme katılmaya ve yasayı reforme etmeye ikna edebilir (Thompson, 2012: 50). Edebiyat, dün olduğu gibi bugün de hukuk üzerinde bir etkiye sahiptir. Çeşitli faktörlerin apriori olarak ayırdığı edebiyat ve hukuk disiplinleri bize zengin etkileşimler sunar.

Sonuç

Edebiyat ve hukuk toplumun aynasıdır; edebî eserler toplumun portresini sunmakta, hukuk ise belirli toplumsal değerleri yansıtmaktadır. Edebiyatın görevi, okuyuculara belirli bir durumu sunmak ve okuyucuların bu durumu değerlendirmesini sağlamaktır. Hukuk ve edebiyat çalışmalarının Avrupa ve Amerika’daki akademik çevrelerde yayıldığı görülmektedir. “Hukuk ve edebiyat” dersi bazı üniversitelerde zorunlu ders, bazılarında ise seçmeli ders olarak okutulmaktadır.

Hukuk ve edebiyat arasındaki ilişki çeşitli şekillerde ele alınabilir: Fikri ve sanatsal mülkiyet hukuku, edebî bir biçim olarak hukuki üslubun incelenmesi ve edebî eserlerde temsil edilen hukuki meseleler. Hiç şüphesiz ki edebiyat belirli noktalarda hukuk üzerinde bir etkiye sahiptir. Edebî kurgu hukukun, iktidarın ve adaletin doğasını ve işlevini sorguladığında hukuk ve edebiyat disiplinleri birbirlerine daha da yaklaşır. Özellikle bu eserler, hukukun, iktidarın, adalet sisteminin temelleri ve kusurları üzerine düşünmeye zemin hazırlar. Edebî metinlerde hukukun temsili, toplumun çıkarlarına ve haklarına daha uygun olacak şekilde yargı, mevzuat ve politikaların geliştirilmesi ve değiştirilmesinde kullanılabilir. Edebiyat; hukuku eleştirme, değiştirme ve hukuk aktörlerinin ahlaki kapasitelerini geliştirme noktasında hukuktan malzeme almaktadır. Edebiyatın, avukat ve yargıçların karar verirken ahlaki kapasitelerini geliştirerek ahlaka katkıda bulunabileceği söylenebilir. Ayrıca edebiyat, bilgilendirici ve ikna edici olma vasfı ile okuyucuda sosyal aktivizme yol açabilecek duygular uyandırma yeteneği sayesinde yasal değişime katılabilir.

“Edebiyat ve hukuk” çalışması belirli hukuki metinlerin anlaşılmasında edebiyatın kullanılmasını savunmaktadır. Edebiyat, bir metni algılama yeteneğini geliştirebilir ve böylece hukuki metinlerin yorumlanması ve oluşturulmasına katkı sunabilir. Hukuk ve edebiyat hareketi hukukun daha bütüncül ve her şeyi kapsayan bir şekilde inşa edilmesini teşvik etmek için kullanılmalıdır.

Extended Abstract

The science of comparative literature, which makes inferences about the reasons for the similarities, differences and commonalities between works of literature, has been developing with different approaches since the 19th century. One of the fields of study of modern comparative literature is the interaction, exchange and partnership of literature with other disciplines. Interdisciplinarity tries to eliminate borders by bringing different disciplines together at a common point. Through interdisciplinary studies, a connection can be established between law and other disciplines.

Law is defined as a set of rules established to ensure the general benefit of society and supported by public power. Studies on the relationship between literature and law mostly focus on the appearance of law in literature based on the fact that literature deals with legal issues. In world literature, the subjects most frequently covered by writers are rights, law, justice, law, crime, punishment and judgment. Literature makes the human aspect of concepts such as crime, punishment and justice, which are at the center of law, visible through narrative.

The idea that law can form the basis of a new discipline together with another discipline first emerged in the United States in the mid-1970s and today it is included in the academic field of study of many universities in Europe. The lack of any academic study or publication on the relationship between literature and law in our country led us to conduct such a study. The relationship between literature and law, which is an important subject of study in Europe and America and has been taught as a course in law faculties for a long time, has not yet received the necessary attention in our country. Considering the benefits that lawyers can obtain from literature, it is thought that the study of literature and law can make important contributions to many law faculties and lawyers in our country. The unique aspect of our study is to reveal the relationship between the disciplines of law and literature in the light of concrete data. The main focus of our study is to provide a series of determinations and suggestions on where law can benefit from literature by grounding the interaction between the disciplines of law and literature.

The raw material of law and literature is language. The aim of both law and literature is to make society more livable. Literature constructs an abstract world in order to realize this aim; law, on the other hand, reveals this aim through a concrete structure. Law presents certainty; literature, on the other hand, does not accept a single reality and opens reality to discussion. Law is analytical; literature, on the contrary, has an emotional structure.

“Law in literature” examines the representation of law in literature. “Law as literature” focuses on the interpretation of legal texts by using literary concepts and techniques to better understand them.

Literature offers a wide range of possibilities for lawyers to enhance narrative perception and convey issues in a persuasive manner. The ability to create and interpret texts can be considered as the benefits of literature for law. Literature develops the ability to perceive and interpret a legal text. In addition, literature provides tools that can be used in legal arguments. By reading literary works, a lawyer can improve his/her ability to describe and explain reality. By analyzing legal issues in literary works and applying critical theory to legal texts, lawyers can gain in-depth knowledge of the systems that control society. Literature enables lawyers to improve their written and oral style, to acquire technical skills such as listening and dialog skills, to develop ethical sensitivities necessary for the legal profession, and to acquire the art of rhetoric, ethical stance and empathy.

Kaynakça

- Cardozo, B. N. (1939), "Law and Literature", *Yale Law Journal*, Vol. 48, No. 3, 1939 p. 489-507.
- Cormack, B. (August 2003), "Practicing Law and Literature in Early Modern Studies", The University of Chicago, *Modern Philology*, Vol. 101, No. 1, p. 79-91.
- Demir, G. Y. (Kasım-Aralık 2015), "Edebî Bir Tür Olarak Hukuk, Hukuk Kuramı", C. 2, S. 6, ss. 45-51. (İlk yayımı: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi Kitap 19, İstanbul: İstanbul Barosu Yay. s. 230-237)
- "Droit et Littérature: Les deux faces du miroir", (2017), entretien avec François Ost, par Dieter Axt, *Anamorphosis-Revista Internacional de Direito e Literatura*, V. 3, n. 1, p. 249-264.
- Duong, W. N. (2005), "Law is Law and Art is Art and Shall the Two Ever Meet?, Law and Literature: The Comparative Creative Processes", *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, Vol. 15: 1, p. 1-42.
- Duplat, C. (2011), "Droit et littérature: des liaisons dangereuses?" , *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*, n°5, p. 112-113.
- Gözler, K. (2017). *Hukuka Giriş*, 14. bs., Bursa: Ekin Yayınları.
- Heald, P. J. (May 2009), "The Death of Law and Literature: An Optimistic Eulogy", *The Comparatist*, University of North Carolina Press, Vol. 33, p. 20-28.
- Hursh, J. (14 June 2013), "A Historical Reassessment of the Law and Literature Movement in the United States", *Graat on-line issue*, p. 4-31.
- Nagy, T. (2012), "Law, Literature and Intertextuality", *Acta Juridica Hungarica*, 53, No 1, p. 62-71.
- Ost, F. (2015), "Droit et littérature: variété d'un champ, fécondité d'une approche", *49 RJTUM 3*, p. 3-33.
- Séguir, P. (2017), "Droit et littérature. Éléments pour la recherche", *Revue Droit & Littérature*, vol. 1, no. 1, p. 107-123.
- Škop, M. (2015), "Law and Literature a Meaningful Connection", *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna*, Tom IV, Numer 1, p. 6-20.
- Stern, S. (2014), "Literature and Law", *The Oxford Handbook of Criminal Law*, Ed. by Markus D. Dubber and Tatjana Hörnle, Oxford Handbooks, Oxford University Press, p. 111-130.
- Thompson, N. (2012), Follow the Reader Literature's Influence on the Law and Legal Actors, A dissertation submitted in partial fulfilment of the degree of Bachelor of Laws (with Honours) at the University of Otago.
- Tomain, J. P. (2016), "Introduction to Law in Literature and Philosophy", Faculty Articles and Other Publications.
- Weisberg, R. (Autumn 2016), "What Remains Real About the Law and Literature Movement?: A Global Appraisal", *Journal of Legal Education*, Volume 66, Number 1, p. 37-43.
- White, J. B. (1985), "The Legal Imagination", University of Chicago Press, United States of America, Musante, above n 5, at 858-860.
- Wigmore, J. H. (1907-1908), "A List of Legal Novels", *Illinois Law Review*, Vol. 2, No. 9, p. 574-593.

